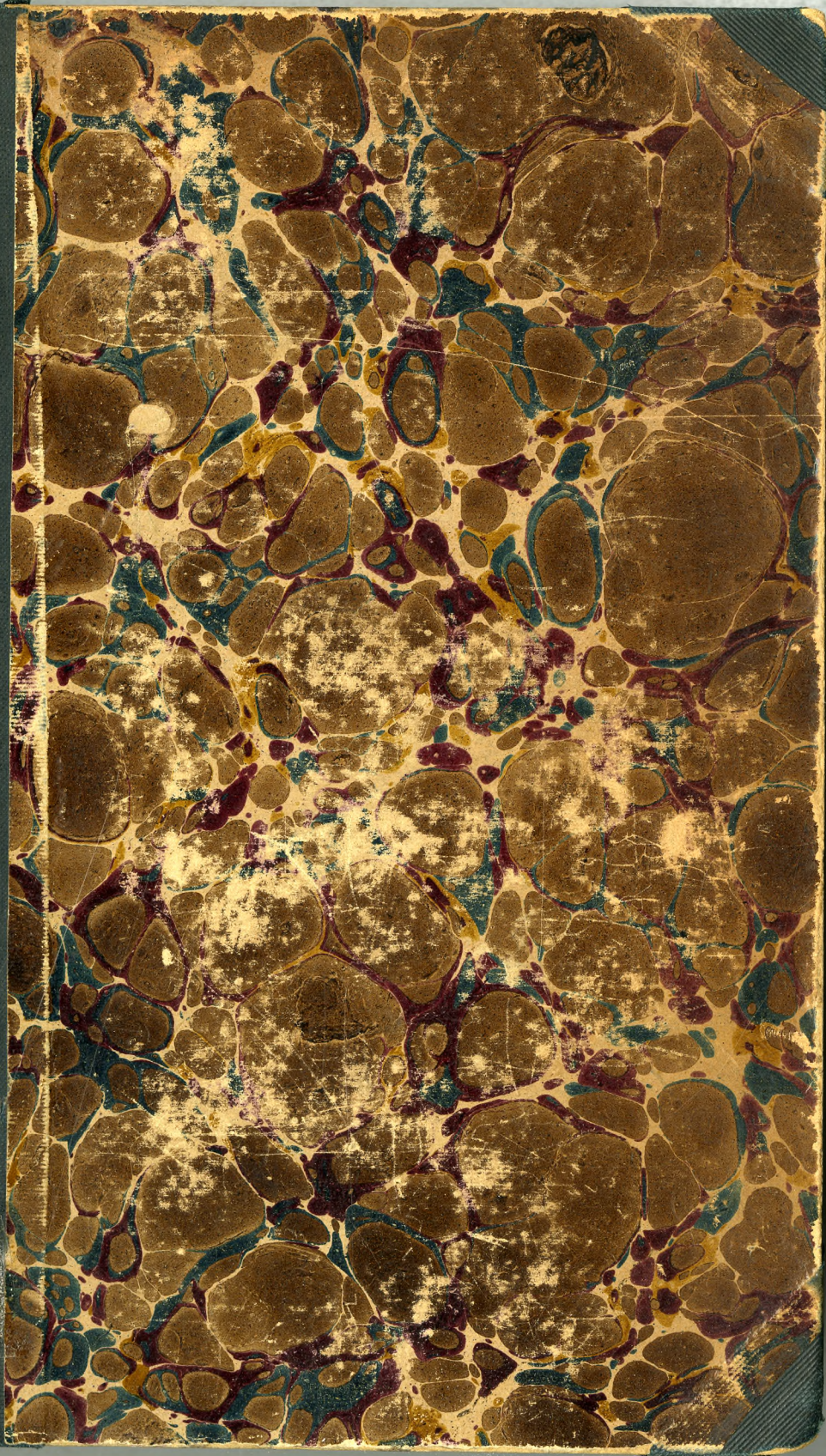

Politikai
röpiratok.

204.

204
1913

EZER ÉVES JUBILEUMUNK FÖLÖTTI ELMÉLKEDÉS.

IRTA

S A MAGAS PARLAMENT MINDKÉT HÁZÁNAK, A M.
KIR. KORMÁNYNAK, A NAPI SAJTÓNAK, A HAZA
LELKES FIAINAK ÉS LEÁNYAINAK BEHATÓ FIGYEL-
MÉBE AJÁNlja

HÉYA MIHÁLY

„A KELETI KÉRDÉS“ SAT. ÉS A „KIT VÁLASZSUNK“ SAT. SZERZOJE.

SZERZŐ TULAJDONA.

13.

BUDAPEST,

DEUTSCH M.-féle MŰVÉSZETI INTÉZET.

1882.

EVER EVER
JUBILEUM UNK
FOTOTT-ELMELKEDS

THEYA MILHAY

EZER ÉVES
JUBILEUMUNK
FÖLÖTTI ELMÉLKEDÉS.

IRTA

S A MAGAS PARLAMENT MINDKÉT HÁZÁNAK, A M.
KIR. KORMÁNYNAK, A NAPI SAJTÓNAK, A HAZA
LELKES FIAINAK ÉS LEÁNYAINAK BEHATÓ FIGYEL-
MÉBE AJÁNLJA

HÉYA MIHÁLY

„A KELETI KÉRDÉS“ SAT. ÉS A „KIT VÁLASZSZUNK“ SAT. SZERZŐJE.

SZERZŐ TULAJDONA.

BUDAPEST,
DEUTSCH M.-féle MŰVÉSZETI INTÉZET.
1882.

5572 00566108

DE BALLACI GÉZA.

JELIGE:

» Üstökös vagy? oh magyar
Dicsőség! mely jött s távozzék,
Hogy századok multával újra
Lássák fényét a népek. «

Petőfi S.

Előszó.

Emberi létünk kiválóbb eseményeit is, minők: születésünk évfordulója, ezüst-, aranylakadalmunk s. a. t. megünnepeelni szoktuk kitelhető fényvel, pompával, fennköltséggel; s méltán; hisz, a méltóságos ünnepélyesség lelket emel, szívet nemesít, lelkesít.

Mennyivel fenségesebb, lélekemelőbb, ha egy egész nemzet jubilál, egy nemzet, mely folytonos vihar és vész között, örökös bel- külfondorlatok daczára ezer évet ért meg, magában: névrokonok támogatása nélkül, sőt ellenektől fogyasztva, nyírálva, s megérte ezer éves fennállását úgy, mikép: — ha utána elmulnék is, — neve örök időkig élne, mert működött dicsőn, mert alkotott anyyit, a mennyit hason számu nemzet, történelmi emlékezet óta, sokkal kedvezőbb létviszonyok közt sem alkotott soha; s alkotott ugy, mikép az elfogult irigység sem mondhatná réá:

*„Élt egy nép a Tisza táján.—
Századokig lomhán, gyáván.“*

Ennek ellenkezőjét hirdetvén, nagy történelme, nagyszerű alkotásai.

Nemzetünk ma-holnap Európai dicső, ezer éves fennállásának évfordulóját éri meg.

Az idő erre rohamosan közeleg; de a nemzet még nem mozog e nagy napot megörökíteni és megülni oly módon, mint az, ezer éves dicsőségének, nagyságának megfelelően. Sőt e tekintetből nem csak az anyagi részre vonatkozó mozgalom nincs meg mind ez ideig, de még csak általános eszme esere sem folyik, bár olykor itt-ott s kivált hirlapok hasábjain merülnek fel egyes eszmék az iránt, miáltal lenne örökítendő eme bizonyára uj korszak alkotásra hivatott nagy nap.

Ez ügy most már vétkes közöny sulya nélkül halogatható nem lévén, jelen röpiratom czélja e kérdésre vonatkozólag eszmecserét s esetleg mozgalmat indítani meg a Kárpátoktól Adriáig minden irányban; s két részre osztva emlékiratomat, az első részben kifejtem, mi által törekszem én e napot megünnepelni, a második részben pedig azt fejtegetendem: mi legyen eszméim szerint amaz örökítő-émlék, melyet koronánk összes nemzete nyelv és vallás különbség nélkül emeljen e napra s mikép ünnepeljen emlékére évfordulónként.

Vajha a nagy jelentésű s horderejű esemény megörökítését és megünnepelését illetőleg sikerülne szerény röpiratommal oly mérvű mozgalmat idéznem fel, mint a mily hévvel én csüngök az eszmén: részemről ez eseményt irodalmunk terén is egy hiányt pótoló, nagyobb szabásu termék által örökíteni s az országos ünnepély fényének emeléséhez emez irodalmi művel is buzgóan hozzá járulni.

Kelt Budapesten, 1882. márczius hó 15-én.

A s z o r z ó.

I. R É S Z.

Ezer éves fennállásunkat mikép kívánom én örökíteni ?

Év ezredek előtt, midőn szép hazánk felett tenger kéklő hullámai zajlottak még, s ősz Neptunus nyargalt tüzes, hal farku paripáin végtelen habországa sima tükörén, midőn a szárazföld embere által soha nem látott miliárd tengeri szörnyek, csodás száz karu polipok mozogtak lustán a tenger iszapjában, melynek helyén ma dús arany kalászt lengetnek langy szelleitek a szűz rónák beláthatlan síkjain : élt Ázsiában egy győzhetetlen harczi nép, nem is sejtve hogy ezredek multával ome hánykódó tenger feneke leend örök időközön át áldott szép hazája.

Ezredek hulltak a mulandóság néma sirjába. A zajgó tenger hullámok messze keletre özönlének s a mai felséges Kárpátok tágas ölében állam alkotásra képtelen ember csordák csatangoltak czéltalan s falták fel egymást mint vérszomjas fene vadak.

Uj üstökös tünt fel ekkor Ázsiái Hunnomogeria kéklő egén. A hős nép isteni intést vélt kereshetni az égi jelben ; áldomásra sereglett össze, harczi délczeg fehérménnek vérént ontá, mert a nemzet főpapja, az agg táltos, áldozat égbe szálló füstje mellett ennek beleiből volt kihirdetendő hadurnak az égi jegyben felvésvé volt isteni izenetét.

És az agg táltos reszketve szólt : „Messze innen, nyugat felé, merre az üstökös fénysugarai lehajolnak, tenger hagyta el ősi ágyát. Dus virányu föld tárult ki helyén, gazdag rétekekkel, legelőkkal, vadas erdőkkel, halas folyamokkal, és tavakkal, *és írva van az égi jelben : e nép alkotand hazát ama földön, hazát, mely álljon és viruljon, míg ég és föld el nem mulnak.*

A jóslat betelt, Attila, Árpád és Szt. István vérei birják ama tenger fenekét, a föld legszebb, legáldottabb hazáját, az Isten kalapjának bokrétáját imádott hazául.

S ma:

*„Ezer esztendeje annak
Hogy a magyarok itt laknak;
Elakarják veszíteni —
De az Isten nem engedi.“*

Ezer éve fennállunk, ezer éve mienk e haza.

S ha végig nézünk a véres fonalon, mely ezen ezer éves korszakunk történelmén szakadatlanul huzódik keresztül, be látnunk kell, hogy *Isten vezérelt e hazába, Isten él közöttünk, Isten keze tartta fenn egy vészes ezreden át, meg nem fagyva, meg nem törve.*

Egymást faltuk fel, szennyes kővezekért; tatár, török perzselt, gyilkolt századokon át; zsebrák, labancz, moszkov fojtogatott, férgek, keblünkön hizott kigyók: Hórák, Kloskák, Jankuk, Hurbánok, Jelacsicsok mardosták testünket; mégis állunk, mégis virulunk meg nem fagyva, meg nem törve.

Es dicsőbben fennállani, gazdagabban virulni fogunk újabb ezredeken át, mert:

*„Nem fajult el még az ősi vér —
Minden kis cseppje drága gyöngyöt ér.“—*)*

mert, a nemzet, melynek Attilái, Árpádjai voltak; mely Hunyadyakat, Rákóczyakat szült, melynek fiait sőt leányait a legszebb, a legszentebb egély Isten trónja őreinek égbe emelte fel, nem veszhet el; állani és virulni fog örök időkig, s állani fog mint jós csillagában írva van: *mig ég és föld el nem mulnak.*

* * *

Nemzetünk eredeti nemzet, rokonok nélkül, páratlan minden tekintetben: nyelvében, szokásaiban, öltözékében, törekvéseiben, alkotásaiban stb. — S ha igaz — pedig igaz az, mit nagy költőnk monda:

*) Csak nem fajult el még a székely vér;
Minden kis cseppje drága gyöngyöt ér.

„Ha a föld Isten kalapja,
Hazánk a bokréta rajta.“

igaz az is:

„Nem akadtok bizonyára,
A magyar nemzet párjára.“

Tapasztalataim megtanítottak arra: miszerint hazánkban, kivált az újabb időkben, alkotó köreink — mellőzve a nemzeti sajátos jellegigényeket — legtöbbször a külföldet majmolják minden alkotásaikban, *külföldi vadóc termékeket ültetnek át e nemzet életébe s nem méltányolják e faj különleges, sajátos tulajdonait, igényeit, vágyait. S ez bizonyára téves intézkedés, káros a nemzeti erkölcsre s magát korább-később kérlelhetlenül megjuszulandó figyelmeletlenség.*

Nem szükséges vitatnom, hogy akkor, a midőn ezer éves fennállásunknak létesítünk emléket, nem szabad tekinteten kívül hagynunk, fajunk sajátosságait, nem sajátlagos társadalmi s kivált politikai viszonyainkat; sőt éppen ezekre fektetvén főfő súlyt, nem lesz szabad a külföldet utánoznunk itt is, s majmolnunk a külföld valamely kisszerű alkotását; hanem teljesen függetlenül: igényeinknek, viszonyainknak megfelelő, nemkülönben új ezer éves törekvéseinket irányító oly emléket kell állítanunk, mely feleljen meg ezer éves létünk fenséges eszmejének, mult nagyságunknak egyrészt, jövőendő törekvéseinknek másrészt; és tükrözze vissza nemzetünkre e hazában, Europa ezen pontján a multban is hiven betöltött s a jövőben is betöltendő nagyszerű Europai küldetését.

Mi lehet ily emlék, jelen röpiratom második részében bőven kifejteni fogom ide vonatkozó eszmeimet, szerény nézeteimet; az első részben azt óhajtván részletezni: minő emléket törekszem én kidolgozni s kiállítani e történelmünkben új korszakot alkotni rendeltetett időre.

* * *

Érintettem röviden az előszóban azt, mikép én, ezer éves létezésünket irodalmi mű által törekszem megörökíteni és megünnepelni. Irodalmi termelmény által: minőhez hasonló eddig tudtommal sem a kül- sem a belföldi irodalmakban nem létezik. Hazai tapasztalati utaimban, miket két év alatt meg-

ejtettem, erre vonatkozó eszmeimet, a legmagasabb körüktől, az alsó néprétegekig minden irányban ismerttettem, eszme-csere tárgyává tettem. Eszméim mindenütt viszhangra, sőt elismerésre találtak, s az eszmék mielőbb leendő megtestesítésének általános óhaja mellett csak azon megjegyzést hallottam itt-ott: *„az eszmék nagyszerűek, felségesek, az ige testté válása bizonyára nemzeti óhaj, de egy ember egész életében s oly alakban mint tervezem kivihetetlenek.*

Nekem ilyenkor mindig Michelet francia történész Nagy Frigyes császárra alkalmazott szavai: *„Vouloir c'est pouvoir“* (akarni annyi mint tehetni) jutott eszembe s jelszavam ma is ez s fog is ez maradni mindvégig, míg ezéltözött művemet bevégezni nem fogom.

Jelen emlékiratomat éppen az észlelt kétkedők tették szükségessé, miszerint: minden buzgó honfit és honleányt nyíltan meggyőzzek az iránt: mily módon, minő eszközök és közegek igénybevételével s közreműködésével fogom a művet elkészíthetni, elkészíteni. Ezen emlékiratomban kimerítőleg ismertetvén az anyagot s tervet az anyaghalmoz biztos feldolgozhatása iránt, ha a kivitelre a lelkesebb honfiak és honleányok alább jelzendő csekély támogatását megnyerni szerencsés leszek: a nagy irodalmi mű, mi csak ige még ma, a kellő időre pompás testté leendő.

En nem vagyok a hiu ábrándok, — a ködfátyolkép elfoszló fellegvárak embere, de igen a komolyan kimért tettek s a törhetlen munkásság határozott harezosa; — tudják ezt azok: kik eddigi élettevékenységem avatott tanui.

Egész eddigi életemben — mint ma elég köznapilag mondogatni szokják — emberi erőt felülmulókat végeztem; s remélem: jelen röpiratom mindenkít meggyőzni fog az iránt, miképp az eszme is, minék ezer éves lételünk örömnünpére testet adni töreksem, amint méltó lesz a nap emlékéhez maga nemében: ugy kivihetetlen sem leendő oly módon, oly eszközök és közegek felhasználása mellett, mint én azt terveztem s mint azt jelen emlékiratomban, némi visszhangkeltés céljából alább egész kimerítőleg, az érdeklődő mindkét nembeli hazai jelesek számára, tájékozásul fejtegetem, nyilvánosságra hozom.

Tervezett irodalmi nagy művemnek, mi hazánkat ezer éves fennállása korában örökíteni lesz hivatva, czime ez:

„Az ezer éves Magyarország képekben és korrajzban.“

A czim fogalmat ad a mű egész tárgyhalmazáról, tartalmáról.

Egy nagy s oly irodalmi terméket kívánok és töreksem e czimen nemzeti irodalmunknak szerezni, mely hazánkat s nemzetünket úgy, mint ezer éves fennállásunk idején létezik, tartsa meg a késő nemzedékeknek minden nevezetességeivel, ritkaságaival, romjaival, alkotásaival sat. sat.; s egyuttal ismertessen meg minket — a hazánkról és fajunkról még ma is annyi tévfogalmakkal bíró külföldi elemek előtt is, — egész államiságunkban, valóságunkban.

Ily történelmileg nagy nemzetet s annak páratlanul szép és tágas hazáját képekben és rövid historico statistikai adatok kíséretében leírva adni néhány év alatt, első pillanatra kivi-
hetetlennek látszik igaz; s így itélték meg eszméimet sokan előzetesen, és tudom, így ítélendik meg részletező emlékiratom átolvasása után is, a kicsinyhitűek. A beható olvasót azonban alább meggyőzni töreksem arról, miszerint: a kivihetelenség valóban csak pillanatnyi látszat s ha erős az akarat, megalkotható, elkészíthető lesz a felette kívánatos, minden tekintetben nagy hézagot pótló, nagy horderejű irodalmi óriás.

A mű kül-alakja.

Mi a mű kül idomát, alakját illeti: ezt én a czélnek legjobban megfelelő finom papíron, a legcsinosabban előállítandó képekkel, s a képek nagyszabásu kiállíthatása czéljából nagy félfives (folians) alakban óhajtom szerkeszteni.

Tartalma.

Tartalmát illetőleg nem lesz a mű nemzetünk történelme; felette messze vinne ez a tárgytól; s ha történelem akarna lenni és nem csupán korrajz, ez esetben bizonyára a kívánatos időre elkészíthető nem is lenne. *Korrajz lesz igenis képekkel; s a leírások a multakat csak röviden és annyiban fogják érinteni: a mennyiben valamely örökítő alkotásnál mulhatlanul*

megemliteni kell, ki által, mikor emeltetett az építmény, vagy mikor s kiáltal hagyatott enyészetnek indulni valamely rom. Korrajz lesz, magába ölelve mindent, mi az ezer éves Magyarországnak érdekes; és lesz együttesen statisztikai munkálat, számszerint is meghatározván minden egynemű érdekességet.

Kötetek száma, tartalmaik.

A nagy vállalat köteteinek számát s ezek részletes tartalmaikat illetve az egész művet következőleg terveztem.

Tíz vaskos kötet fogná képezni az irodalmi kolosszust s pedig egyenként is részletezve a kötetek tartalmát, következő beosztással.

I. kötet. Tartalmazni fogja az ezer éves korszak utolsó országgyűlési szakában élő magyar állami intéző személyek képesarnokát életleirással vagy önéletleirással; és pedig: a magyar királyi családtól kezdve, le a község birákig; alsóbb állásoknál természetesen csak a kivállóságokból állítván össze mutatvány képesoportok.

E kötet külön tárgya következőleg lesz beosztva:

- 1) Czim: *Állami intéző személyek arczképesarnoka.*
- 2) A királyi család tagjainak képesoportja, ismétlem, hogy minden személy, ki az albumba felvétetik élet- vagy önéletleirással.
- 3) A magyar királyi főherczegek csoportja.
- 4) A magyar királyi kormány tagjainak képesoportja.
- 5) Az országgyűlés mind két házának tagjai, a jubileumot megelőző utolsó országgyűlési szakból.
- 6) A magyar korona püspöki kara valláskülönbség nélkül; mégis a különféle vallások szerint külön lapokon csoportosítva.
- 7) A legmagasb igazságszolgáltatási fórumok birái, törvényszékek és járásbiróságokból mutatvány csoportok, mindennütt élet leirással és statisztikai számadatokkal kísérve a képesoportot.
- 8) A közigazgatási tisztii karok köréből valamennyi főispán képesarnoka; az alsóbb rendű közigazgatási tisztviselőkből mutatvány képesoport, néhány jelesebb tag után véve fel, — le egészen a község birájáig.

9) Egyetemek, akadémiák tanári karaik; közép és alsó tanodák tanítói karából mutatvány csoportok, statisztikai adatok.

10) Tudományos testületek mint: a magyar tudós-társaság Szt. István társulat stb. más rovatban elő nem forduló tagjaiknak arzképesaruoka.

11) Mutatvány-képesarnokok minden szaktudomány magán gyakorlatot üző képviselőinek jeleseiből, mint: papok, bölcészek, ügyvédek, orvosok, mérnökök, gazdászok, gyógyszerészek, barom orvosok stb. arzképesarnoka.

12) Művészek, festők, szobrászok, műépítészek, nyomdászok stb. mutatvány-képesarnoka.

13) Mutatványok a kereskedelem, ipar, vasut, bányászat és földmivelés jeleseiből. Végre:

14) A magyar királyi honvéd-hadsereg törzs tisztikara; mutatvány-képesoportok az egész honvéd-hadsereg minden osztályának jeleseiből.

Világos ezen első kötet tartalom-vázlatából, miszerint ez mint személyek képesarnoka, hazánk irányadó, intéző személyeit, valamint társadalmunk minden rétegének jeleseit örökíteni meg az utókor számára; nemkülönben kimerítő statisztikai adatokat, változatos élet-, esetleg önéletleírásokat tartalmazand; miért is nemcsak hasznos, de tudományos s mellette mulattató olvasmány leend.

Mindezt e kötetbe felvenni kívánatos, és pedig: mint korrajzba, mikép fennebb is emlitém ezer évünk utolsó országgyűlési idényéből meritvén az anyagot; miért is, bár ez lesz a nagy mű első kötete, később lesz össze állítható és kiadható még is, mint többi kötetei. De szükséges a személyekben létező institutioinkat is örökíteni; mert az emberiség mai rohamos haladása mellett bizonyára változhatnak intézményeink is; s hogy tehát láthassák a késő századok s tán ezredek nemzedékei s legyen e mű iránytűjük arra nézve, hogy ezer éves korunk fejlettségéhez képest milyen lesz a késő korok emelkedése vagy netán hanyatlása; mitől részben e mű is utódainkat megvédeni segítsen.

Kiváló nagyjainknak, kik, számunkra e hazát megszerzték, mindent gyarapítva ezer éven át fenntartották, egyes

esetben nagyszerű emlékeket építettünk; s ez így illő, így honfiai kötelem. De illő és kötelem, legalább képcsarnokokban s életleírásban megörökíteni, mindazon jeles egyéneinket is, kik az ezer éves haza végkorszakában tényleg mint intéző hatalmaságok éltek s hangya szorgalommal közreműködtek: utódaiknak a multnál még dicsőségesebb s boldogabb ezer éves létezésre megvetni segíteni a rendíthetetlen alapokat.

II. kötet. E szintén vaskos kötetet: „*A magyar korona népei viseleteinek képcsarnoka*“ czimén szintén a személyek albumának terveztem s az elsónél nem kevésbé érdekes, változatos és mulattató tartalma leszen.

Én nagy földet össze utaztam — tanuiva, észelve mindeütt; — népeket tanultam ismerni, s elfogultság nélkül mondhatom: oly érdekes népet viseletére nézve sem láttam mint éppen magyar fajunk; s a népviseleteknek oly bizarr változottságát, sokféle kiadását sehol sem észleltem mint nálunk.

A második kötetben tehát magyar népünk sok változatu viseletéből, de koronánk nem magyar ajku népesaládjainak nem kevésbé érdekes viseleteikből kívánok érdekes képcsoportokat összeállítani; igen természetesen itt is rövid leírással népismetani adatokkal s népesedési mozgalmi statistikával kísérve a képcsoportokat.

E kötet beosztását következőleg terveztem:

1-ör Magyar népviseletek hazánk kerületei, megyéi, sőt egyes járásai szerint is; mert különlegességeket e tekintetben még az egyes járások, sőt itt-ott községek is mutatnak fel.

2) A magyar oláhok népviselete.

3) Magyar-rácok népviselete.

4) Magyar-tótok, — ruthenek, — sokaczkak, — horvátok népviseleteiknek képcsoportjaik.

5) Magyar-svábok és szászok népviselete.

6) Magyar-czigányaink s más kisebb magyarhoni népesaládok életéből képcsoportok stb.

Ha valaki a székely faj takaros, a toroczko székely lányok szeszélyes, pártás s gazdag viseletét; a somogy megyeiek dús változatu viseleteiket, oláhjaink, rácaink s más népesaládjaink viseleteiket ismeri: lehetetlen be ne lássa, hogy földünk-

nek lenne még egy oly remek mozaiku országa, mint éppen Árpád hazája; s lehetetlen ne óhajtana, hogy e mozaik mű, legalább képekben a késő nemzedékeknek is fennhagyassék; hisz az idők forgandók, s ki merné állítani, hogy századok multával is úgy lesz minden, mint van ma.

Én tehát késő unokáink számára e második kötetet is, — nem kevésbé szükséges és fontos hagyatéknak vélem.

III. kötet. Tartalmazni fogja a koronánk területén előforduló minden egyházi örökítő épületeinket; felvévén az e keretbe vágó, netán itt-ott már felhagyott, vagy romoknak indult, oly építményeket is, melyek az örökítésre méltók, mint pl. a vértés ülében ma Eszterházy birtokot képező egykori Karthausi zárda, stb.

IV. kötet. Hozandja világi monumentális épületeinket; és pedig ily rendben:

1) Királyi és főhercegi palotákat, lovagvárakat, kastélyokat, mindezeket e kötetben is rövid, jellemző történeti leirással.

2) Állami nyilvános és középületeinket, hivatali palotákat stb.

3) Megyeházákat.

4) Szabad királyi városok kézipületeit, színházait stb.

5) Tanépületeink közül mutatványul néhány kiválóbbat.

6) Egyházi főurak palotáit, nagyobb szabású zárdákat stb.

7) Világi főuraink lovagvárait, palotáikat, kastélyaikat.

V. kötet. Ebbe felvételnek Budapest főváros, szabadkirályi városaink, városok sőt egyes érdekes, regényes s mondhatnám mint a községek látképeik, egyes szebb téreik vagy utcáik; valamint legszebb uradalmi pusztáink közül, minők a tarnóczi puszta, Nagy-Láng, Agárd, néhány mutatvány képekben rövid leirással és statisztikai adatokkal kísérve.

VI. kötet. Ebbe felölelve lesznek fürdőink, tavaink tájai; természeti ritkaságaink: tordai hegyrepedés, Baradla, torjai kénbarlang, Dobsina jégbarlangja stb.; bánya telepeink, hiresebb bortermelő hegyeink s vidékeink; mindez, forgalmi, termelményi s másnemű statisztikai adatokkal, rövid leirással.

VII. kötet. Megörökíteni: épségben álló erődtvényeinket, hadi czélokra használt várkastélyainkat, váracskáinkat, katonai intézeteinket, laktanyáinkat s katonai kórodáinkat stb.

VIII. kötet. Megörzi: váromjainkat és minden, elébb nevezetes világi építmény romnak indult maradványait, úgy mint mindezek ezredes lételünk utolsó évtizedében még állanak.

IX. kötet. Örökíteni fog mindennemű emlék-oszlopokat, melyek hazaszerte találatnak; temetőkeri kitűnő s örökítő építményeket, nemkülönbén vallásos irányu kiváló oszlopokat, szobrokat; ha mindezek oly nagyszerűséggel és műbeccsel bírnak, hogy e mű keretébe felvehetők és felveendőek lesznek.

X. kötet. Leszen végre a nagy tárgymutató és pedig:

1) Betűrendes tárgymutató végig a kilencz kötetben.
2) Az egyes kötetek betűrendes tárgymutatója külön-külön.

3) Tárgymutató hazánk kerületei szerint, ide véve a Drávántuli kerületet és a tengerpartot is.

4) A megyék külön területeik szerinti tárgymutató. Azért mindezt: hogy a kíváncsi- vagy a buvár kül- vagy belföldi utazó, a haza érdekességeiről, még megyénként is kellő utmutatóval bírjon.

5) Végre a kötetbe fogom emlékül bevezetni minden eddig megjelent vagy jövőben megjelenendő irodalmi műveim pártolónak névsorát is.

* * *

Lehetetlen-e a hátra levő idő alatt egy ily művet elkészíteni?

Sokan azt mondják: lehetetlen. Én azt mondom: igenis lehető; mert: *„Vouloir c'est pouvoir,»* s mert a munkán nem egyedül magam fogok működni, hanem százak lesznek munkatársakul bevonva. — Miképen? — Alább megmutatom.

Én azt hiszem a magyar nemzetnek csak egy tagja sincs, — bármily nyelvű és vallásu legyen is, — ki törekvéseim eme czéljának elérésére segédkezet nyújtani hazafias kötelemének nem ismerné és ne sietne.

A mi tehát a szellemi rész kivitelét illeti, az igényelt biztos sikert következőleg fogom elérni.

S z e l l e m i r é s z.

1) Minden eddig megjelent oly irodalmi terméket, mely nagy művem valamelyik kötetéhez tárgyba vágó anyagot szolgáltat, forrásképen felhasználók, legyen anyaga akár leírás akár kép, ha ez utóbbi, tárgya ezer éves létünk utolsó tizedéből alakjának hű képmása; mi tekintetben változás, leginkább romoknál vagy soká épülő monumentális építményeknél fordulhat elő.

Azért is, jó eleve felkérem az ily nemű munkák szerzőit, vagy azokat, kik ily munkákat ismernek, nevezzék meg nekem azokat s utasítsanak használhatóságuk illetve hol lelhetségük iránt.

2) A megyei és szabad királyi városok hatóságai, a mint hivatalosan vagy hírlapok után tudomásul veszik, hogy e munkán dolgozni elkezdtem: szivesek lesznek, a hatóságaik területén létező minden ide vágó személyek és tárgyak lajstromát nekem beküldeni, minden egyes tételnél a járást is megnevezvén; hogy a mint valamely megyébe felvételeket eszközlendő kiszállok, a tárgy és munka elosztás iránt magamat már eleve irányozhassam. E tekintetben talán a magas belügyi kormány is közreműködhetnék az által: hogy illető hatóságokat hivatalosan felszólítaná a vonatkozó adatok záros határidőre leendő beküldésére.

3) Szivesen veszek mindenkitől ide vonatkozó képeket, statistikai adatokat, rövid leírásokat, élet- vagy önéleleírásokat; s ezeket a nagy albumba esetleg a szives beküldő neve alatt veendem be.

4) Köszönettel fogadnám ha író, hason szellemben készített s már megjelent munkáját forrásul nekem elküldené, vagy annak lelhelye iránt értesíteni szives lenne.

5) Kormánytól s hivatalos közegektől, mivel kereskedőktől s iparosoktól statisikai adatokat stb. kérek és szivesen veszek.

6) A magas kormánytól s a napi sajtó képviselőitől a hivatalos támogatást kérem és köszönettel fogadom.

Mind e tényezők, ha a jelzottem módoni csekély erővel esupán közreműködni fognak, a mű jövője bizonyos; s magam

ily módon százakkal összevetett vállal működén, és a nagy emlékkönyvnek nem annyira szerzője mint inkább szerkesztője lévén, belátható most már a kishitűek által is, mikép az eredmény biztos s a mű néhány év folyama alatt elkészíthető leszen:

Én czéлом tudatával s munka erőm tiszta ismeretével bírván s érezvén a sugalom hatalmát, mi ez irányban vezet: hazámuak merem ígérni azt, miszerint emez örökítő nagy vállalatot — véve a szellemi részt — a jelzettem csekély közreműködés mellett elvégezem.

Nem így áll a dolog, az anyagi részt véve tekintetbe.

Bár ismerem hazámfiak és leányai készségét: ily hazafias czélokra telhetőleg áldozni akarni, mégis tévedésben ringatnám magamat s felültetnék másokat is, ha azt hirdetném, hogy e mű, anyagi követelményeit akár magam erejéből akár a netáni előfizetések bevételeiből fedezhetem.

Én apai vagyonomból hűtlen vérrokonok által teljesen kiforgatott és saját szerzeményemből eddig még anyagi vagyonhoz nem juthatott egyszerű napszámosa vagyok hazámnak. Igaz ugyan, hogy jelen emlékiratommal harmadik irodalmi termelményemet adtam közkézre. Ezek azonban kisebb szabásu művek lévén anyagi áldozataikat leleményességem kieszközölhette. Ily nagy szabásu mű sorsát azonban a leleményesség esélyeire bizni nem lehet.

De ily mű sorsát a bizonytalan számu előfizetők szeszélyétől sem lehet függővé tenni. Hazánk közel tizenhat millió lakói közül különféle irányu magyar irodalmi terméket alig támogat s élvez kétszáz ezer olvasó, s ezek is nagyobb részt a diplomatikus közép osztály: papok, ügyvédek, orvosok stb. kiválóbbjai csupán. Biró nem olvas, mert — állítólag — ideje rá nincs; a kereskedő felette kevés kivétellel német irodalmat támogat, vagyha igen magyart: úgy támogatja s olvassa, a magyar irodalom azon termékeit, melyek az utczák szemétjének felkavarására szerkesztvék, milyenek nálunk ma buján burjánzanak. Iparos ritkán földmivelő éppen nem olvas. Nagyjaink ma éppen nem Mecaenások.

E nagy műre az anyagi feltételeket tehát sem magam

nem adhatom sem előfizetések által — eshetvén tán 2000 előfizető ily műre — beszerezhetőeknek nem vélem. Elmondom tehát itt azt is, honnan s mily mérvben lenne fedezendő a szükséges anyagi erő.

A ny a g i t á m o g a t á s.

1) A magas kormánytól elvárom és kérem azt, mikép számomra egy általános ingyenes utazási jegyet eszközölnöd ki, hogy akkor, amidőn felvételeket eszközölnöd megyékbe vagy szabad királyi városokba kiszállok, minden podgyászaimmal egyetemben, szárazon és vízen dijmentesen utazhassam.

2) A mű kiadatását, időszaki füzetenként, az állami vagy más nyomda által, a magas kormány hivatalból vagy más módon eszközölnöd. A bevételekből a kormány kiadásai első sorban vonatván le, az azután mutatkozó felesleg sajátom, munkadijam maradna.

3) A m. kormány a kultus minister költségvetésében számomra havi részletekben felvehető 1200 forintot; két szükséges segédem számára pedig egyenként hétszáz forintot állapítna meg évi rendszeresítendő fizetéskép; mely összeget is, ha a mű bevégeztetett s tulajdonom marad, mily mérvben az elkelnöd fog, visszafizetendök.

4) Minthogy a képek felvétele nagyobb hűségért fényképészetiileg fog eszközöltetni: a Franciaországban használatban levő ugy nevezett: mozgó fényképészeti kocsí-műterem megszerzése szükséges. Erre s ennek felszerelésére 3000 frt. szükségeseltetik, mit akár a magas kormány utalványozna egyszer mindenkorra, akár egyes dúsgazdag főpapok és főurak — a nemes czélra tekintetből — adakozhatnának össze, alájegyzés utján azért: hogy esetleg ez összeget is idővel az aláíróknak visszafizethessem.

5) Főpapok, főurak, megyék és szabadkirályi városok, midőn területeiken s így részben érdekekért felvételeket eszközök, szivesek lesznek engemet vendégül látni s a netán szükséges segéd személyzettel ellátni.

Az elmondottakból kiderül az, miszerint igazuk volt azoknak, kik a pillanat meglepetésében így nyilatkoztak: „ily

mű általam kivihetetlen⁶, — mert ők úgy vélekedtek, hogy eme, könyv óriást, eme magyar sibilák könyveit szellemileg anyagilag egymagam akarom elkészíteni s néhány év alatt; és meg nem hallgatván s értvén bővebb fejtegetéseimet az egésszet csak fellegvárának vélték.

De kiderül az elmondottakból az is, miszerint mégis csak nekem van nagyobb igazam, mert a mű, a kívánt időre mégis csak elkészíthető lesz, oly módon és oly eszközök s közegek közreműködésével: mint azt fentebb elsorolni szerencsém vala.

Ismétlem ismerem magamat, számoltam erőimmel; a szellemi részt illetőleg a kellő munkaképességgel, munkabírással rendelkezem; s mi erőimtől netán nem telnék, azt a jelzettem módóni támogatás ütendi helyre. A szellemi részt illető működés azonban csak akkor lesz megindítható, ha a fent elemezett anyagi támogatást akár a m. kormány vagy országgyűlés folyóvá teszi, akár egyesek áldozat készsége előállítandja.

S ez anyagi áldozat az eszme magasztosságához képest oly csekély, hogy hinni merem mikép: a mint jelen emlékiratom közkézre jut, az ez irányban szükséges mozgalom azonnal hatalmas hullámvásban fog megindulni.

Én sohasem fogok ez eszméimért lánkolni megszűnni; és igénytelen személyemben is minden irányban minden lépést megteszek, hogy az idő mi hamarább a tettek göröngyös, de felséges mezején leljen. Nincs akadály, mi e téren vissza riasszon, mert számítás és megfontolt jelszavam: „vouloir c'est pouvoir“ vezet és lelkesít.

II. R É S Z.

Mit emeljen a nemzet s mikép ünnepeljen ezeréves fennállása emlékezetére?

Minden nemzetnek minden időben voltak látnoki ihlettel bíró nagy férfiai, kik a fennálló viszonyokból nemzetük jó vagy balsorsát előre látták, megjósolták.

Ki merné tagadni azt, hogy bizonyára egyszer már jobb sorsra érdemesült nemzetünkre vonatkozólag is, látnoki jóslat a legnagyobb magyar szavai:

„Magyarország nem volt, hanem lesz.“

S Petőfink lánglelke előtt is nemzetünk új, dicsőbb ezer évének képzete lebeghetett, midőn így szólott:

*„Vagy, üstökös vagy? oh magyar
Dicsőség! mely jött s távozik,
Hogy századok multával újra
Lássák fényét a népek s rettegjék.“*

Én, ki felette szerencsésnek érzem magamat, két év lefolyása alatt áldott szép hazánkat minden irányban egészen a magyar tengerig beutazhatván; s ki e nemzet erejét, alkotásait, rohamos emelkedését, intézményeinek nagyszerűségeit, mik három század mulasztása után a közeli néhány tizedben, mint egy varázsütésre idéztettek fel, behatóan tanulmányoztam: lelkem egész rajongásával hiszem és vallom nagy látnokaink fent idézett jóslataik beteljesedését.

Üstökös igen, a magyar dicsőség, melynek új, dicsőbb fényben visszatérnie kell, hogy lássák a népek; hogy Magyarország, mely az ármányok, a visszavonás századaiban nem volt: új ezer éveken át legyen, viruljon ismét mint a nagy király alatt. S ha a nemzeti ősi dicsőség üstökösének visszatérére lehet kedvező kor, s visszaidézésére törekednünk kell:

bizonyára új ezred évünk közelgő korszaka az; a midőn e szívós, e törhetlen nemzet minden gyermekének hatványozott erővel kell buzogni, megvetni az alapot arra: hogy Magyarország legyen.

Fentebb is érintettem azt, hogy e nemzetnek, mely anyyira sajátos, különleges s csaknem egyetlenegy (unicum) a népek hazájában, nem lenne szabad bárminemű alkotásában a külföldet — mintegy öntudatlanul — majmolni; és nem kivált ezer éves fennállásának megörökítési műveletében, hanem alkotnia kell nagyszerűt, mely ősi dicsőségének, mely törekvéseinek: eme dicsőségét visszaidézni — jelképe, záloga, irányítója legyen.

Nekünk ez alkalmából nem lesz elég egy a zsarnokság és szolgaság két szélsőségére emlékeztető komor egyiptusi pirámis; nem lesz elég egy mítsem mondó filadelfiai vastorony; nem lesz elég egy pusztai szobor akár a Rákoson akár más helyen — bármi nagyszerű lenne is az; és nem lesz elég valamely kiszerű építmény, lenne bár muzeum vagy más hasonczélú alkotás.

Mi unicum nemzet vagyunk; az emlék is legyen világszerte unicum. Mi a szabadság- s így minden nemzet boldogságának képviselő, uttörő nemzete vagyunk; nekünk sajátos társadalmi és politikai viszonyaink vannak, bővelkedő százféle irányu szétvonási viszketegekkel; nekünk tehát emlék kell, mely, míg szabadság szerétetünket türelmességünket tükrözze: egyszersmint viszonyainknak megfeleljen; mely a szétvonási viszketegben szenvedőket kiábrándítsa, de egyuttal fajunk fenségét, missióját a szép hazában, európai missióját Európa e pontján — mindenkinek hatalmas színekben állítsa elébe.

A hitregék könyve szerint: hajdan az egységes emberiség, tájékoztatóul, irányadóul egy ógig érő tornyot emelni törekedett, mi megzavarodásának, szétzüllésének lőn tényezője. Ez a bábel torony vala.

Nekünk is ily óriás építmény kell; ámde nem a megzavarodás, nem a szétzüllés jelképe.

Nincs talán a földnek egy országa sem, mely ama hirhedt bábeli zavarról, széttörekvésről oly élénk fogalmat adna mint éppen édes hazánk. S ha sikerült eddig koronánk birto-

kait a szétszűléstől, a magyar faj vas karjának megóvni, ezt kifejező politikájának s akaratának jövőre nagyszerű jelképet is alkotnia kell; mely jel alatt mindenkor győzhessen. *Nekünk tehát alkotnunk kell ama bábel toronyhoz hasonló világhírű művet nem szétszórni az embereket, de összetartani az érdekeket; egyesíteni a szétvonó törekvéseket, összehozni a széttörekvő elemeket.* Ezt követelik társadalmi és politikai viszonyaink, ezt követeli jövő nagy nemzeti, — nemzetközi Európai küldetésünk. *Szóval nekünk sokat mondó, intő emlék kell: mely a szent koronánk árnyában élő különféle nyelvű és felekezeti fajokat egy egységes szép harmoniába olvaszsa össze; mely míg a hazai külön fajok és vallások különleges jellegének s fejlődésének tért enged, sőt ösztönt nyújt egyrészt: egyuttal a szét- és visszavonó törekvéseket, az egységes állameszme iránti hazafias, köteles törekvésekre csomósítsa össze másrészt; szóval: mely legyen az egységes állameszme, az egyenlőség, testvériség és szabadság nagyszerű jelképe, ékes hirdetője.*

Sokféle lehetnek a nézetek arra nézve, mi legyen az ezer éves lételünket megörökítő emlék.*) Magam is sajtónk hasábjain több fele ide vonatkozó nézetet olvastam. A nézetek különfélesége az emberek s a magasztos tárgy természetében rejlik. Végre is a különféle eszmék megvitatása után közmegállapodásnak létesülnie kell.

Az eszme magasztosságától sugalmaztatva legyen szabad nekem is, jelen emlékiratom ezen második részében, ide vonatkozó nézeteimet esetleges szelvénytetés czéljából leírni s közkézre juttatni.

Én mindig sajátos viszonyainkat, politikai helyzetünket s missziókat vévén irányítóul: magyar nemzetem által egy örök-időkre, vagy legalább új ezer évre szóló nagyszerű pantheont kívánnék létesíteni s pedig ily szellemben:

*) *Róza Péter* hason szellemű „*A Millenarium sth.*“ czimű 1880-ban megjelent füzetkéjében több tervről tesz említést, nevezetesen: *Blana Szilárd* tervét: Állandó világkiállítási intézmény létesítése iránt; *többek véleményét* Pusztaszeren építendő egy kápolna tárgyában; *Szilágyi Dezső* építész tervét, mi abból állana: a honalapító Árpádnak szobrot emelni magyar walthallával s emlék szobrokkal; végre feleleveníteni a legnagyobb magyar *Széchenyi István* üdvözlédjének tervét. Művem mindezek mellőzésével, teljesen függetlenül, egészen új és saját eszmém körében mozog.

A pantheon egy óriási, művészileg és műépítészileg emelendő, a hazai történelmi nagyságok művészi szobraikkal díszítendő, vallási és népismei czélokra berendezendő építészeti műremek kellene legyen.

Magában foglalna egy központi nagyszerű templomot szt. István vallása czéljaira; e mellett magában foglalna annyi külön szárnytemplomot s illetve imaházat, a hány egyenjogositott vallásfelekezet államunkban létezik. Ezekon kívül magában foglalna mind meg annyi nép ismei tárlatot, ahány nemzetiség hazánkban él; ezekben lévén gyűjtendő: a különféle törvényileg elismert nemzetiségek ipar-, háziipar stb. köréből érdekes termelmények, valamint a haza és korona iránt kitünő érdemeket szerzett nemzetiségi jelesek arczképeik.

A pantheon központi temploma s szárnyimaházai azon czélra szolgálnának, hogy évenként, örök érdemű bölcs királyunk Szt. István napján — mint a katolikus magyarok ma is teszik — e pantheonhoz nagy, nemzeti körmenet rendeztetnék, melyben részt venni s a napot isteni tisztelettel s vallásos hazafias szónoklatokkal megünnepelni minden vallásfelekezet és nemzetiség köteleztetnék; a különféle felekezeteknek, e végre a szárny kápolnák lévén felállítva. *Nemzetünk nagyságához és méltóságához illő fénynyel és pompával lenne a nagy nemzeti körmenet megtartandó évenként, melynél jelen lenne: Szt. István utóda; pontifikálna az ország hercegprímása; jelen lennének a királyi hercegek, a magas kormány és parlament tagjai, minden udvari, egyházi, világi és honvédségi rendek s főméltóságok; köteleztetnének megjelenni minden vallásfelekezetek s nemzetiségek főpapjaikkal, megyék dísz banderiumai stb.*

Ha akár felekezet, akár nemzetiség e nagy testvériséglési ünnepélyen meg nem jelennek: hűtlenségi váddal sujtassék, s államilag büntetessék, mert ha őseink annak, ki a nemzeti gyűléseken meg nem jelent — testét ketté vágatni rendelték, *mi is jogosan sujthatunk olyat, ki államiságunk eszméjét feltétlenül el nem ismerné*, már pedig államiságunk eszményképe maga első szt. királyunk, s a neki szentelt vagy szentelendő

ünnepély ez eszmének felevenítése, hol megjelenni, Szt. koronánk minden faja és felekezete jogosan kötelezhető.

IIáboru idején a pantheon menedék-hely lenne (asylum) s az ide menekülő kegyelmet nyerne; de a magyar állameszme s korona ellen lázadó felekezetet vagy nemzetiség osztálya zárva tartatnék s tőlök a menedék jog megtagadtatnék. A pantheonnal egybe kötött népismeitárlatoknak, mint — fentebb is érintém -- rendeltetésök lenne, a nemzetiségi jelesek kép- vagy szoboresarnokát s népismeit érdekes tárgyakat gyűjteni, mik az évfordulati ünnepélyességek ideje alatt közszemlére szintén nyitva tartatnának.

Ismétem, hogy csak is ily pantheon lehetvén a legezélszerűbb intézmény arra, hogy e mozaik haza széttörekvő fajai és felekezetei úgy a hazafiságban, mint a korona s az egységes magyar állameszme iránti hűségben a legszebb versenyre utaltassanak, megemlítettőnek vélem azt is: hogy szent koronánk s a koronázási nemzeti ékszernek elhelyezésére és rendszeres őrizésére szintén ez épület óriásban lehetne legbiztosabb helyet berendezni, hol a nemzeti palladiumok felett a felállítandó m. k. testőrsereg kiegészítésül szervezendő korona-őresapatok szakadatlanul őrködnének.

Végre nem lenne értelem s jelentőség nélküli, ha a pantheon alatt nagyterjedelmű s szabásu katakombák rendeztetnének be, hová saját rendelkezésükre koronás királyaink, az országgyűlés elrendelése folytán a haza és korona iránt kitűnő érdemekben ragyogó hazafiak porai helyeztetnének el, volt legyen a kiváló hazafi akármely felekezet vagy nemzetiség tagja életében; *hogy ekép e nagy nemzeti intézmény, mely élőlének a testvériség s közös magyar haza iránti hűség eszméjét hirdetné, az ezen eszmék hű bajnokait holtuk után is kebelében egyesitené.*

Én azt hiszem, ez intézmény s kivált az itt tartandó nemzeti ünnepély — Szt. István napi nagy körmenet -- ellen sem nemzetiségi sem vallási szempontból kifogás nem tehető. *Dicső szent királyunk, ki államunk örök létének alapját oly isteni ihlettséggel megvetette, megérdemli az összes magyar nemzet hálaadóját, tekinteten kívül esvén itt minden vallási*

viszketeg. Es a magyar nemzet, melynek szárnyai alatt tartotta fenn magát s virulhatott a korona minden itt eredetileg meghagyott, vagy később vendég szeretettel kegyelemből befogadott nemzetisége; jogosan követelheti az apró fajoktól, a nemzeti ünnepélyeknek megtartását, megszentelését.

*Helyül, hová a pantheon építendő lenne s honnan az a legfelségesebb képet adná, az e célra szabályozandó s előkészítendő Szt. Gellérthegy tűzethetnék ki. E hely annál inkább méltányolandó, mert alig lehet még egy főváros, melynek fekvése már is felségesebb benyomást tehetne a kebelre, mint éppen iker fővárosunk, ősz Dunánk ez ifju s legbájosabb arája; s ily építmény, ott az agg Gellért messze tekintő tetején remek építményekben már is szinte páratlan fővárosunk érdekét még inkább emelné, a nagyszerű benyomást hatványozná; kivált ha, mi ohajtandó lenne, a pantheon fellegekkel suttogó csucsán villamos világítás létesítenék, mi az ifju szép fővárost egész környékével, a nyugvó éj homályában is tündér fénynyel árasztaná el.)**

Csak rövid idő kérdése — a mai Europai politikai viszonyok közepett — hogy Szent István koronájának sugarai három tenger vizében tükröződjenek vissza.

Nem óhajtom, és egy Európai felvilágosult fő sem kívánhatja az Ottomán hatalom Európai lételének megsemmisülését. De a mily mérvben hanyatlik keleten e hatalom: oly mérvben kell Szent István koronájának s nemzetének tért foglalnia. A Románov dynastia keleti terjeszkedése az Ozmán hatalom netáni romjain, Európa végveszedelme lenne. A félhold helyén csak is Szent István koronája lenne hivatva: keletet uj fénynyel árasztani el; mire ugy a berlini kongressus végzéseivel, mint a német egységi kérdésnek tökéletes testté válása mi szintén csak rövid idő kérdése már, utalni fog. Lengyel-

*) Nem helyeselhetem a Rózsa Péter által e célra ajánlott »hármastár hegy« választását, bár kilátása szép; nem azért: mert a hegy sokkal tömegesebb s bármely koloszális építményt is tömegével sokkal inkább elnyelne semmint az a kívánt hatást tehetné. E célra tehát ismétlem, nézetem szerint csakis a Gellérthegy alkalmas s kormányunk szerezze meg amaz ugy is helytelen célra fordított helyet magasabb rendeltetésének.

ország feldarabolása a Romanov dynasztiának nyitott utat a kelet felé táplált régi s hagyományos vágyait létesíteni. S mentől nagyobb tért hódít ez uralkodó ház kelet felé s a keleti szlávok rokonszenvében, annál szembeszökőbben nyilvánul Lengyelország visszaállításának szüksége, még pedig oly viszonyban koronánkhoz mint vala Nagy Lajos alatt.

És a magyar és a lengyel nemzet szt. István utódának vezetése alatt lesz hivatva keleten új állami rendet alkotni; lesz hivatva a pánszláv propagandák Európa nyugalmát és fejlődését, de egyensúlyát is végveszéllyel fenyegető eselszövényeit összetörni. És ismét:

*„Nagy lesz — mint hajdan volt — a magyar,
Nagy lesz hatalma, birtoka:
Magyar tenger vizében fog lehunyni,
Éjszak, kelet s dél hulló csillaga.“**

Mind szét foszló fellegvárak — akár némely militeskális, szláv, barátkörök, — akár koronánk széivonó, pánszláv ideáknak megvásárolt, bizonyos szláv köreinek vágya, miszerint: a magyar nemzet háttérbe szorításával itt a közép Dúnánál el egészen a Balkánokig, akármely dynastia alatt egy: „Délszlávia“ alkotandó lenne. Egy Délszláviát alkotni nem lenne más: mint a hagyományos és legnagyobb pánszláv ágítator: a Romanov ház malmára hajtani a vizet; nem lenne más: mint elkészíteni a piedesztált a nagy Pánszlávia könnyű létesítésére; s a dynastia, mely egy Délszlávia létesítésére vállalkoznék, itt a Duna és a Balkánok határain, és a magyar nemzet háttérbe szorításával, nem tenne mást: mint — birodalmat alkotna és rendezne be csak azért: hogy azt, a Romanov-moszkov czár, akkor midőn éppen magas tetszése jönne rá, tőle könnyű — felette könnyű módon és szerrel elvegye. — Az egységes Pánszlávia Európa végromlása lenne, nem is tekintve a szláv tengerbe beszigetelt nem szláv fajok: magyar, román, görög, albán, török sorsát. És ekép ugy saját létérdekéből mint európai közérdeknél fogva is egyedül a magyar nemzet koronás

*) Oh! nagy volt hajdan a magyar:
Nagy volt hatalma, birtoka,
Magyar tenger vizében hunyt le.
Éjszak, kelet s dél hulló csillaga.

királya, egyedül szent István pallósa az, mely a panszlávizmus szövevényét, korunk eme gordiusi csomóját ketté szelni hivatott rendeltetett; és egyedül a magyar nemzet az, mely az ottoman hatalom netáni összeomlásával jegecedési központját képezni van hivatva egy délkeleti új államegységnek; neveznénk azt akár dunai konfoederaczióknak, akár Duna-Balkáni államszövetségnek, vagy: magyar dél-szláv szövetségnek sat.

S azt hiszem a folyvást nyugtalankodó s így a jótékony fejlődésre ez által is képtelenített, keleti és déli szlávoknak is ez eszme iránt hevülni lenne legüdvösebb; mert csak is így lenne részben szebb jövőjük biztosítva, más részt pedig egyedi függetlenségük a mindent felfalni vágyó pánszláv Molochtól megóva.

A magyar nemzetnek tehát emlék kell ismétlem, mely missióját jelezze, mely jelezze a magyar dicsőség visszatért üstökösét, hogy lássák fényét a népek, hogy rettegjék — ha látva tisztelni nem akarják — fényét a népek.

S ez emlék ismét mondom, a fent leirtam szellemben emelendő Pantheon lenne.

Eszme kapcsolatnál fogva, nem mulaszthatok itt el még néhány szintén időszerű — habár közvetlenül tárgyamhoz nem is tartozó — gondolatot papírra tenni.

Ugyanazon politikai indokok, melyek a magyar korona tulajdonosát és nemzetét keletfelé utalják, sürgős szükségkép követelik azt is, *hogy Szt. István koronájának örököse, állandó és folytonos lakásul Budapestet válassza.*

Egy oly fejedelmi háztartásra, minőt a jövődöbéli magyar királynak — mint a Duna-Balkáni államszövetség fejének is egyszersmint — vinnie kell, — a mai Budavári királyi palota — még a tervben kész kibővitéssel sem leendő elégséges.

Kell tehát a nemzetnek gondoskodnia egy nagyszerű — a magyar király és nemzet méltóságának megfelelő királyi palota építéséről is, — mi szintén új ezer évünk első napjain lenne nagy nemzeti ünnepélylyel a magyar királynak állandó lakul átadandó.

Irva van szép, ifjú fővárosunk egy bizonyos helyéről:

„Tér! hová nem visz sóhajok lidja,
 Még is ezer sóhaj, száll feléd;
 Mert düh-részeg, bitangok szavára
 Dicsőink vérét mohon nyeléd;
 Gyász-tér! ott hazám drága szívében,
 Mosodjék el rémes emléked;
 A szent vérből király sasok nőttek:
 Értök hazám megbocsátjt néked.“

Eme tér, emez átkos emlékü tér dísztelen s annyi keserü eseményre emlékeztető mocskos épületének eltávolítása után, lenne alkalmas s bőven elégséges a Pesten építendő nagyszerü királyi palota számára.

Ez az u. n. „*Uj épület tere*;“ mi, eltávolítatván a főváros fejlődését amugy is felette akadályozó otromba laktanya, s a célra kellőleg szabályozva s dombosítva, páryát ritkító nagyszabásu királyi palotának adna legalkalmasabb helyet; mely esetben a főváros egészben is sokat nyerne, de kivált e része rohamos fejlődésnek indulna.

Az ezer éves jubileumnak minden tekintetben amugy is a kiengesztelődés ünnepének kell lennie; a kárhozatos emlékek ez építménye és tere tehát semmi áron jelen alakjában nem türendő; s más célra fordításuknak legalkalmasb ideje éppen ezer éves fennállásunk ünnepélyességeinek korszaka.

* * *

Némely észrevételt az iránt kívánok még tenni, nem lenne valjon célszerű és üdvös a nagy nemzeti jubileumot a fennebb elmondottakon kívül más nemü ünnepélyek által is kibőviteni s így vonzóbbá tenni. És nem lenne e üdvös ezen ünnepélyeket, ha nem is minden évben — mint a körmenetet — de legalább minden országgyűlési szakban vagy ötévenként, a nagy jubileum évfordulati idejében megtartatni?

Ismert dolog az, hogy a hajdani világbirtokló Róma, keletkezése első időszakában, bárki sehonnait, ügyefogyottat, sőt gonosztevőt — polgárai számát szaporítandó — keblére ölelt. Tudták az alkotók azt, mikép nemzeti, hősi ünnepélyek által e haramiák gyülevész hada a hazafiságra, a lelkesült-ségre iskolázható. Életbe léptettek tehát mindennemü tüntető,

lelket adó, nemzeti ünnepélyeket: harezjátékokat, szaturnáliákat sat. És lettek a gyülevész hordából a világ legkitünőbb vitézei, a legnagyobb hazafiak, a világ urai. Ezt eredményezték a nemzeti ünnepélyek.

Ma Amerika a régi Róma képe; hová vagyonát kártyán elvert földönfutó, erkölesileg meghalt szédelgő, szóval mindenféle sors-sujtott vagy csücselék menekülni siet. És Amerika e bitang elemekből lelkes, hazafias szellemü s közös állameszméért rajongó hű polgárokat iskoláz; mert van itt is valami a mi vonz, a mi nemesit, az hogy: „*dolgozni nem szégyen,*“ az, hogy: *ki dolgozni akar, munkát talál.*

Alig hiszem, hogy léteznék a nagy földgömbön még egy ország, Amerikát sem véve ki, mely annyi sehonnainak adna izes kenyeret, mint épen áldott szép hazánk; alig lehet nemzet, mely annyira türelemmel nézné a munka kerülők csavargó karavánjait — mint épen a magyar; ki nemcsak elnézi ez élheteretlenek szakadatlan betolakodását, bár magunk is ma már igen igen elegen vagyunk — sőt létezhetésökre: hogyha vele bánni tudnak, az inget is odaadja. Akármiféle önhazájából kidobott, rongy cseh, morva, krajnai, karantán, tallián stb. minket szerencsétet ezivilizátori missiójával; s bár azért jön, hogy munka nélkül, esupa kóborlásból élhessen, mert hát ezek előtt hazánk még mindig eldorádó képében él, mégis a sehonnai nem egyszer mer magának szemtelen vakmerőséget venni: jámbor hazai népeink jó szívével, jó hírével, sőt nem egyszer vagyonával és életével úgy bánni, mintha mindaz nem volna egyéb, mint a külföld selejtjei számára összehalmozott „*Csáky szalmája.*“ Találóan van irva bizonyára a hazánkban csatangoló külföldi elemek felől:

*Társadalmunk minden osztályba
Titeket felvenni — elég kába
Fajunk, s tettét mivel haláljátok?
Azzal. — hogy itt, imátok is átok!*

És mi, hamar készek vagyunk megtűrni — az ily kebleinken ápollt, tengetett vipera fajzatokat, javainkért szemünkben is fajunkat gunyolni nem ritkán merészlelő semmire kelőket: — tisztelet mindig az áthasonulni törekvő kevés kivételek-

nek, — nem gondoskodhatnánk módról, az ily kiadásban ránk nézve csak veszélyes szédelgőket, — ha már köztünk maradni vágnak, — becsületes, hazafias szellemü honpolgárokká iskolázni; hisz hogy kutyából is lesz szalonna, megmutatta azt régen Róma; megmutatja újabban Amerika.

De a hazai nemzetiségi szédelgőket is kiábrándítani, s minden eszközzel és módon a magyar állam eszme követelményei szerint iskolázni nem törekedni, a legbűnösebb hanyagság lenne. *Egy az állam a Kárpátok ölen, és ez a magyar állam. Egy eszme — a magyar állam eszme — kötelező legyen minden hazai lakóra nyelv és vallás különbség nélkül.*

Vas vesszőt azoknak — oh vas jellemü, vasakaratu első tanácsosa a szent koronának, kormány elnöke nemzetednek, — ott ős Buda várában — vas vesszőt igen azoknak, kiknek a báróti jobb nem kedves, kiknél a magyar állameszme nem szentes és kötelező.

A családapa — ha tán akár egy Mileticus lenne is ilyen, — bizonyára nem tűrné, nem tűrhetné, hogy leányai házát alá aknázzák, rágyujtsák, vagyonát idegeneknek lopják zsebébe; nem tűrhetné a gyávaság bünsulya nélkül, hogy leányai idegen pénzekért idegen, nemtelen czélokra magukat áruba bocsássák, a családapa örültházba küldené, ártalmatlanná tenné vagy számüzné szükséghez képest ilyen leányait bizonyára és jogosan. »Hát! a magyar állam legyen egyedül az, mely magokat idegen rubelekért idegen czélokra áruba bocsátó politikai ringyókat türjön meg szeplőtlen kebelén!

Én tehát, a mint az érintett tekintetekből helyeslem kormányunk eljárását, mikép a széttörekvő elemek ártalmatlanná tételére mindent megtesz, bár erélye még mindig nem elégséges, épügy kívánatosnak itélem a régi rómaiak példájára, ezer éves létünk alkalmából oly nemzeti ünnepélyek életbe léptetését is, mi e haza minden lakóját a közös anya s a magyar állam eszme iránti hűségre emlékeztesse, iskolázza.

Az egélyek leglélekemelőbbjének, a katolikus vallásnak alkotói a kormányzat szervezésénél mintául a régi Mózes hitet vették fel; szertartásukba — a kül pompát illetőleg — sokat a pogányoktól vettek át, és helyesen, hisz:

a mint a szó indít s a példa néma hatalommal vonz: úgy a külfény, külpompa is hódít. — Hahát lehet a vallásokban a régiekből feleleveníteni azt, ami hasznos, szükséges és czélirányos, nem tudom mért nem lehetne a társadalmi és politikai életben is ugyan ezt cselekedni.

Az Olympiai játékok Hellasban, a külön-külön autonómiákkal bíró, apró statusokat a tágasabb haza iránti hazafiságra és lelkesültségre tanították meg; Rómában a harczjátékok, a szaturnaliák s más hasonló nemzeti s vallási ünnepélyeségek a sehonnaiakból erényes s hazafias lelkű honpolgárokat iskoláztak, s a társadalom minden osztályát egymás iránt kiengesztelték.

Mi magyarok a multakban felette nagy, csaknem birka módra türelmesek valánk: egyenjogositottunk, befogadtunk minden idegen szeméttel, lét forrásainkba durva kezekkel mélyen benyuló, hazafiságról fogalommal sem bíró elemet nyakunkra hagytunk ülni, sőt magunkkal paczkázni engedtünk minden itt lelve meghódított s meghagyott, sőt egyedül kegyelemből, vendégszeretetből befogadott hányjavei népcsaládot.

*„Oly sokáig tengődtünk mi úgy, hogy
Volt is nem is a mienk az ország.”*

Irja Petőfi. — Ohajtandó, hogy mindez jövőben, uj ezer évünk folyamán másképp legyen: az összetartozandóság, a magyar állami fensőség elvét minden felekezet és faj megismerje és vallja; a magyar faj fölényét állami elsőszülötti jogát minden ős vagy bevándorlott lakó elismerje és tisztelje.

Erre nézve, ismétlem, hatalmas emeltyü lenne bizonyára a leirt szellemben létesítendő Pantheon s ezzel kapcsolatban a nemzeti ünnepélyek életbe hívása; mikre nézve eszmeim következők:

1) Az első nap ünnepélyességét képezné a nagy körmenet, mint fent is leirtam, minden évben Szt. István napján megtartva.

A többi napok ünnepélyei minden évben, vagy harmadik, vagy legalább ötödik évben ismételtetnének következő sorban;

2-ik napon tartatnék nagy nemzeti dalárünnepély, hol a

nemzetiségi,- vagy meghívott külföldi dalárdák is tündökölhesenek akár magyar dalok,- akár saját nemzeti dalaik által.

3-ik nap. Lovagjátékok, különféle fegyver nemekkel, czéllövészet sat. hol minden koronánk országaiban élő ifju vagy hölgy, s esetleg külföldi viadorok is, katonai mint polgári osztályokból sikra szólhassanak.

4-ik nap. lenne, esolnak-, uszó-, gyaloglási verseny; ló- és kocsiverseny.

5-ik nap, mindennemű, erőművészeti, atletikai, testgyakorlati mutatványoknak napja.

6-ik nap, az országos tüzoltók nagy gyakorlata. Végre a:

7-ik nap, lenne általános népünnep, hol a magyar s a nemzetiségi tánczok, nemzeti s illetőleg saját nemzetiségi öltözékekben lejtetnének.

Magától értetik, hogy az ünnepélyességek ideje alatt minden fővárosi muzeumok, gyűjtemények, tárlatok sat. nyitva tartatnának; az összes színházakban a magyarhoni népek életéből vett különféle lelkesítő darabok adatnának elő, végre az ünnepélyek első és utolsó napján a Pantheon s a főváros fényesen kivilágítatnának.

Mily terv szerint kellene építeni a nagy Pantheont, hogy az elmondott vallási s tárlati czéloknak megfeleljen: azt megoldani műépítészek feladata, erre én tervet nem adhatok.

Ma az országban csak az sincs bizonyosan tudva, melyik lesz a nemzeti ünnep éve. Ezt meghatározni az országgyűlés feladata.

Kezdeményezzen tehát ez ügyben akár a parlament akár a magas kormány; az idő rohamosan halad s ez irányban még semmi mozgalom.

Mondja ki az országgyűlés az ünnepély évét napját, inditson mozgalmat gyűjtésekre, a szükséges műépítészeti tervek kidolgozására ugy a pantheont, mint a más nemű ünnepélyességekre szükséges egyéb építkezések, tervek sat. létesítését illetőleg.

A jubileum idejére nézve is, hazánkban különböző a fel fogás. Némelyek azon történelmi ténynek — midőn Árpád Munkácson megpihent (889) ezredik évfordulóját vélnék kitűzen-

dőnek, s ez az 1889-ik év lenne, mások a Pusztaszeri alkotmányozó nagy nemzetgyűlés évfordulóját (894) ohajtják megünnepeltetni, ez 1894. — Vannak, kik a honfoglalás bevégezett tényének (900) évét tartják választandónak, ez 1900; s végre sokan Szt. István megkoronáztatásának, s a magyar fejedelemség királysággá emelésének évét (1000) kívánják ünnepeltetni; és ez lenne a 2000-ik év.

Én, tekintettel arra, hogy valamely földre lépni még nem annyit tesz mint azt birtokba is venni egyszersmint; s tekintettel arra, hogy a dunántúli területnek — mi a honfoglalásban utolsó szerzemény — meghódítása után lett hazánk egy maradandó földrajzi egészszé kikerekítve: részemről a honfoglalás befejezésének évfordulóját 1990-ik évet vélem a nagy nemzeti ünnepre legalkalmasabbnak, legértelmesebbnek.

Most még néhány szót az iránt kívánok felhozni, — mennyibe — mert bizonyára milliókba — fogna kerülni a pantheon s más szükséges építmény; és honnan vegye az anyyira megterhelt szegény nemzet eme milliókat?

A mennyibe kerülést illetőleg, a netán elkészítendő tervek, a műépítészeti tervrajzok stb. fognak e tekintetben kúcsot szolgáltatni; mi pedig a szükséges milliók össze szerzését illeti, erre nézve ismét csak azt mondom:

»Vouloir c'est pouvoir.«

Hála nemzetünk Istenének és őseink gondos szellemének van kincs, pénz, vagyon hazánkban annyi, mennyivel ritka országa bolygónknak dicsekedhetik; és van hazafiság nemzetünkben, sőt a nemzetiségek jobbjában is oly mérvben: miszerint csak erősen akarnunk kell, és meglesz minden; hisz egy állam szava — ha egyet ért az állam minden tényezője — Isten szava, mi semmiből is teremthet.

Van milliókkal bíró dúsgazdag főpapságunk, kikhez akár vagyonban akár hazafias áldozatkészségben, alig van még egy hasonló; vannak mesés birtokokkal s kincsekkel rendelkező, hazánk sorsán hévvel csüngő főuraink: Batthyányak, Széchenyiek, Károlyak, Erdődyek, Festeticsok stb. uszók keleti gazdagságban, fényben, pompában, minőt ismét csak Ázsia, a kelet szemképráztató csillogása mutathat fel.

Vannak hatalmas milliomosaink, gazdag gyárasaink, kereskedőink stb. és végre:

Van koronánknak nyolez milliányi — minden dicsőért lelkesülni tudó igazi magyar polgára s legalább félennyi — a magyar fajjal egykép érező és gondolkozó nem magyar ajku alattvalója.

Nyissa ki e célra minden rendű, rangu, osztályu hazafi és honleány pénztárczáját; hozzon kiki önként, tehetségéhez képest áldozatot a dicső eszmeért, s a kívánt milliók mintegy varázsütésre előteremni fognak.

Az országgyűlés is, mint olyan, tetemes mérvben hozzá járulhatna a milliók beszerzéséhez.

Alig van állam Európában, mely annyi pazar, haszontalan s nem indolható kiadást teljesítene, mint államunk. Áll ez: kiválólag a katonai de más nemű elemek nyugdíjaztatási intézményeit illetőleg. — Vonja el az országgyűlés dús adományait az érdemtelen s a kijáró összegekre nem szoruló feles számú nyugdíjasoktól. Nagy esztelenség és pazarlás nálunk: nem egyszer száz ezrekkel bírókat, gyakran még — tiz, tizenöt évig is munkaképes erőteljes egyéneket — hozzá nem ritkán állam s nemzet ellenes idegen fajzatokat — látni el, nélkülöző szegény népeink véres verejtékéből gazdag nyugdíjakkal, *csak azért: hogy henyéljenek s unalmukban hazánkat, fajunkat mocskolják, szidalmazzák.* A szegény földmivelőnek, iparosnak, kereskedőnek, magán gyakorlatot teljesítő szaktudósnak ugyan ki ad nyugdíjat? Pedig aligha nem hasznosabb tényezői ezek az államnak, mint amazok. Ha lehet ezeknek sokkal nehezebb élet utaikon gazdálkodniok — miszerint legyen mi által késő vénségüket türethetővé tegyék, nem értem miért nem lehetne a sokkal könnyebb élet utakon mozgó ugynevezett nyugdíjképes állami nyugóknek ugyanezt cselekedniök. A nyugdíj igazságosan minden társadalmi tényezőre lenne kiterjesztendő, de csak is azokra: kik aggság vagy életpályájuk futama alatt szerzett félszegség miatt lettek munka képtelenekké, és teljesen vagyontalanok, támasz nélküliek; lévén minden osztály, mig munkaképes egyenlően az állam szolgálatában.

A fejtegetett czélra e révén is százezreket lehetne megakarítani.

* * *

Ezek eszméim hazánk ezer éves fennállásának örökítésére s megünnepelésére vonatkozólag. Talál e buzgalmam a Kárpátok ölén viszhangra nem tudom, de kötelmet véltem teljesíteni magoknak az eszméknek szellőztetése s leendő szellőztetése által is.

Gondolkozzék és ítéljen a mondottak felett kiki behatólag.

Lehet, hogy sokan sokfélekép fognak itélni törekvéseim felett; lehet hogy némelyek az egészet hiu ábrándoknak, haszontalan frázisoknak fogják mondani; hisz mindig és mindenütt találkoznak emberek, szárnya szegettek, kik a föld porában henteregvén, a magasabb szellemek reptével haladni nem is akarnak, de nem is képesek; ezek minden nemes buzgalmat kicsinyességök szempontjából ítélvén meg, a legszentebbet is magokhoz a fertőbe lerántani törekszenek s az általuk felfoghatlan felett könnyelműen pálczát törni magokat hivatottaknak érezni elég tolaikodók. Lehet, hogy némelyek — mint már is történt — „szédelgés“ melléknévvel jutalmazandják lángomat; a társadalomban legtöbb a törpe, a gyanakodó lélek; ezek homályos szűk látkörükben meg nem érthetvén a szokatlant, a nem mindennapit, mi más nevet adhatnának a köznapiság ködén tul, magasan szálló törekvéseknek mint azt: szédelgés, pedig meggondolhatnák, mikép nem mindennapi valamit, szokatlan módon és eszközökkel lehet csakis alkotni.

Mindegy, enyém a nehéz cselekvés, a tettek mezeje, s legyen mások-é a felette könnyű bírálat.

Ha minden magyar hazafi oly hévvel csüingne uj ezer éves létünk eszméjén mint én, ha koronánk nemzetiségei akép tudnák megérteni s szívökben hordani saját érdekeiket, mint én hordom lelkemben azokat: ugy a magasztos eszmében édes mindnyájan egyesülnék s szebben mint a multakban virulna ez áldott szép haza; dicsőbben mint a multakban ragyogna Szent István ősi koronája; s védve alatt, boldogabb lenne a korona minden alattvalója mint volt valaha.

Lelkestülünk tehát az eszméért, s hogy ugy, — hogy dicsőbben legyen mint régen volt, egyesüljön ez eszmében a magyarral: mind az oláh, mind a horvát, mind a tót. Így vissza tér, örökön át tündökölni fog közös édes anyánk, a szép haza egén az üstökös, a magyar dicsőség: hogy lássák fényét a népek

Előre tehát az uj, a dicsőbb alkotások mezejére!

*„Fül, hazám fül! százados mulasztást
Visszapótol egy hatalmas óra! . . .“*

Nehány bizalmas szót még!

Nyájas olvasóim s eszméimnek, buzgalmamnak szives pártolói, megengednek még néhány — bár jelen emlékiratom tárgyához nem tartozó bizalmas szót.

Vannak hazánknak minden nemzeti, hazafias ügyért teljes odadással buzgólkodó kiváló fiai, mindenfelé e széles szép országban, megmutaták ezt nekem, hazánkban, minden irányban megejtett tapasztalati, tanulmány utaim.

Egyelőre nem tudhatván azt, valjon mennyiben keltendnek viszhangot eszméim intéző köreinkben, hogy a fejtegetett szellemben mielőbb a tettek mezejére léphetnék, alkalmat nyitok eszméim pártolóinak arra, hogy mint magán emberek, egyes hazafiak, egyenként is járulhassanak hozzá: a hazafiai eszméknek mielőbb testet adhatni.

E czélból lapot mellékelek jelen emlékiratomhoz, a czélal, hogy a kik netalán néhány fillérrel, a megindítandó munkálatokhoz szükséges eszközök beszerezhetésére közreműködni akarnak, az ivre neveiket s az utalványozott fillérek összegét feljegyezhessek.

Egyuttal alkalmat veszek magamnak tudatni a t. olvasó közönséggel azt is, mikép kéziratban még két munkám áll készen, miket nemsokára szintén közkézre adni törekszem.

Egyik munkámnak czime ez: *„A pánszlávizmus, mint egységes állam fogalom, földrajzi képtelenség, rögeszme“* mely czim jelzi a mű közérdekű s komoly tárgyát is. A másik mű

Előfizetési lap

A pánszlávizmusra I. alatt, **költeményeimre** II. rovat alatt.

Előfizető neve	Lakása, utolsó posta	I.	II.
		Előfizet 1 frt.	Előfizet 1 frt 50 krt.

